

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

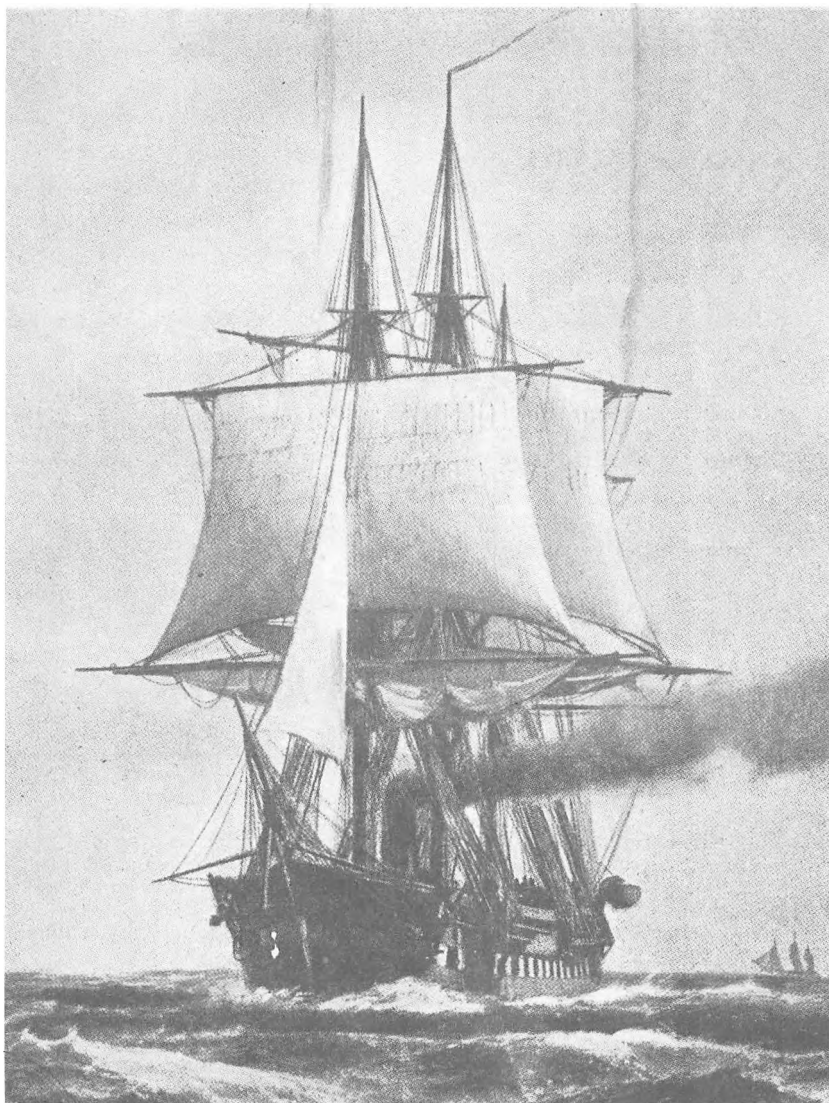
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Marinehistorisk Tidsskrift

februar 1971

4. årgang

Nr. 1

MØDEINDKALDELSER INDE I TIDSSKRIFTET

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT
februar 1971 4. årg. nr. 1

udgives af
Marinehistorisk Selskab
Selskabet Fregatten Jyllands
Venner og Selskabet Orlogs-
museets Venner

ekspedition:
Lektor Jørgen H. Barfod
Ved Fortunen 10 A
2800 Lyngby, tlf. 87 22 54

redaktion:
Cand.phil. Hans Chr. Bjerg
Akademivej 35, 2. tv.
2800 Lyngby, tlf. 87 01 72

udsendes
4 gange om året til med-
lemmerne af de tre udgiven-
de selskaber

abonnement
kan tegnes gennem de udgiven-
de selskaber eller ved henven-
delse til ekspeditionen

eftertryk
af hele artikler kan kun
finde sted efter aftale

forsiden
forestiller Melbyes maleri
af fregatten JYLLAND

OPLAGET

på dette lille tidsskrift er nu
1400, og der er gode tegn til
at institutioners og bibliotekers
abonnementer vil kunne bringe
dette tal højere op. Der synes
derimod ikke at være de store
muligheder tilstede for, at op-
laget bringes i vejret af en for-
øget tilgang til de tre udgivende
selskaber. For så vidt er et op-
lag på 1400 et overordentligt
fint resultat for et special-tids-
skrift som Marinehistorisk Tids-
skrift, men vanskeligheden ved
at skaffe stof viser den situation,
som vi befinder os i i en nød-
deskal: selvom der er en del ef-
terhånden, der interesserer sig
for marinehistorie, er der sta-
dig for få, der skriver eller
forsker inden for dette felt.
Måtte tidsskriftet inspirere fle-
re til at skrive om marinehisto-
rie end det i øjeblikket er til-
fældet!

H. C. BJERG

MARINEHISTORISK SELSKAB

Selskabet afholder generalforsamling, onsdag d. 21. april 1971 kl. 19.30
i Søofficersforeningens lokaler, Overgaden o. Vandet 62 B. Dagsorden
iflg. lovene. Desuden vil der på mødet blive drøftet om hvorvidt stu-
diekredsarbejdet atter skal tages op.

Efter generalforsamlingen afholdes almindeligt medlemsmøde, hvor

Translatør Poul Ib Liebe

vil fortælle om

ANGREBET PÅ RYGEN 1715-16.

Den dansk-norske sømagts betydningsfulde rolle i den vigtige opera-
tion mod Stralsund under den store nordiske krig vil blive behandlet
og sat ind i denne operations helhedsbillede. Foredragsholderen vil

endvidere komme ind på viceadmiral C. T. Sehesteds enestående indsats.

Efter mødet vil der blive serveret 3 stk. smørrebrødssnitter, øl, kaffe og kage incl. servering for kr. 12,00. Indtegning til spisning må ske til sekretæren, lektor Barfod, tlf. 87 22 54 senest mandag den 19. april.

FREGATTEN "JYLLAND"
SELSKABET "FREGATTEN JYLLANDS VENNER"

Der indkaldes herved til generalforsamling

torsdag den 29. april 1971 kl. 15.00

i Brolæggerstræde 9, 1. sal.

Dagsorden iflg. lovene.

Bestyrelsen

ORLOGSMUSEET
ENESTÅENDE NYERHVERVELSE

Under den krig, der 1643-45 førtes med Sverige, opererede en dansk-norsk flåde i maj 1645 under Ove Geddes kommando ud for Gøteborg. Under en storm drev rigsadmiralskibet Sancta Sophia på et skær. Dette orlogsskib på 54 kanoner og med en besætning på 300 mand var et af flådens største skibe. Artilleriet var fordelt på 5 stk. 48-pundige, 25 stk. 36-pundige kanoner, resten var 24- og 18-pundige. For ca. 10 år siden begyndte svømmedykkere i samarbejde med Gøteborgs søhistoriske museum at undersøge vraget og opfiske forskellige genstande fra dette. En 24-pundig "halv kartove" såkaldt "lang svane", der er blevet fisket op er i februar blevet overdraget Orlogsmuseet og hjembragt fra Gøteborg af et dansk orlogsskib. Kanonen, der for tiden er udstillet i Nikolaj Kirkebygningens hall, er dateret 1631, måler ca. 2,5 m. og bærer foruden Christian 4. s monogram flg. inskription: GOS MICH FELIX FUCHS (Felix støbte mig) DIRIGE MEUM (ret mig) JAHVE (Gud - med hebraiske skrifttegn). Inskriptionen skal udlægges: Ret mig Gud mod målet. Som et kuriosum kan nævnes at kanonen stadig er ladet. Man havde ikke fået den affyret inden skibet sank.

Den "lange svane" fotograferet ved ankomsten til København. Lavetten er udført af danske orlogsgaster under nedtransporten til København. Fot. Nordisk Pressefoto.

MINDEHØJTIDELIGHEDERNE I ANLEDNING AF
PETER TORDENSKIOLDS 250-ÅRS DØDSDAG

Torsdag den 12. november 1970 var det 250-årsdagen for Tordenskiolds død. I den anledning afholdtes en mindehøjtidelighed i Holmens Kirkes kapel, der var arrangeret af Søværnet i samarbejde med selskabet DANSKE TORDENSKIOLD-VENNER. Mindehøjtidelighederne blev overværet af Hans Majestæt Kongen, Søværnets chef, viceadmiral Thostrup, den norske ambassadør A. Skaug, Holmens provst H. Sandbæk samt repræsentanter fra DANSKE TORDENSKIOLD-VENNER og NORSK TORDENSKIOLD-FORBUND.

Efter kransenedlægningen udtalte viceadmiral Thostrup efterfølgende velvalgte og rammende mindeord over Tordenskiold.

Viceadmiral Peter Tordenskiold fremstår for eftertiden ikke blot som den største af de personligheder, der virkede for Danmark og Norge under den Store Nordiske Krig 1709-1720, han er tillige en af de største, som nogensinde har tjent i den dansk-norske fællesflåde.

Historien fortæller os, at Peter Wessel som dreng var ret så vild og uregerlig. Med nutidens sprog ville man måske kalde ham ungdomsoprører. Han ville ikke bindes til stille sysler, men havde egenmægtigt sat sig det mål at komme tilsøs - og det kom han. Hans løbebane blev kort, men var enestående og eventyrlig, kadet i 1709 og viceadmiral 10 år senere. Hans handlinger under den lange krig lyste som glimt i mørke, og han opnåede - som der står her på væggen - at hans konge nævnede ham med hæder, hans medborgere med glæde og hans fjender med skræk. Misundere og fjender i egen kreds undgik han ikke at få. De skabte ham besværligheder, men formåede ikke at forhindre ham i at udfolde sig. Kun 30 år gammel døde han i det fremmede hin morgen for 250 år siden, men hans indflydelse som forbillede rækker frem til nutiden.

Tordenskiold var en typisk lederskikkelse, som kunne samle mange gode mænd om sig og få dem til at yde det ypperste i kampen for fædrelandene. Han besad de rette chefs-egenskaber. Med selvtilid og ansvars glæde var han fuld af virkekrang og initiativ, ligesåvel som han nærede omsorg for sit mandskab. Han var en fortrinlig sømand og gav under vanskelige forhold mange eksempler på blændende manøvrering. Han havde et klart taktisk blik og viste som skibschef fremragende evner til at udnytte sine manøvrer under kamp. Som eskadrechef havde han god strategisk forståelse og disponerede målbevidst. Tordenskiold undgik ikke tilbageslag, men de slog ham ikke ud, og hans få tabte kampe kom derfor til at virke positivt i den store sammenhæng og bidrog til at binde fjenden til defensiv usikkerhed.

Højdepunkterne i Tordenskiolds indsats står at læse her på sarkofagen:

- Dynekilen, Marstrand, Elfsborg -

alle aktioner, som førte mod samme mål: at hindre fjenden i at udnytte havet og således at sikre de livsvigtige forbindelseslinier til

søs mellem Danmark og Norge og herfra til omverdenen. Dette var grundlaget for en heldig krigsførelse og dermed for landenes eksistens. Efter den sidste kamp kunne han rapportere:

"Den ganske svenske sømagt i Nordsøen består nu kun af 5 små galejer".

Dette betød i praksis, at målet var nået.

Ned gennem tiden har Tordenskiold således stået som et lysende eksempel for norske og danske søofficerer - og der er stadig inspiration at hente hos ham med hensyn til lederevner, sømandsskab og taktik.

Derfor udtaler jeg i ærbødighed og taknemmelighed på det sted, hvor han nu hviler:

"Æret være viceadmiral Peter Tordenskiolds minde".

Fra mindehøjtidelighederne i forbindelse med 250-årsdagen for Tordenskiolds død. Viceadmiral Thostrup udtaler mindeordene over søhelten ved sarkofagen i Holmens Kirkes kapel. Siddende midt i billedet med ryggen til fotografen ses Kongen.

ENDNU EN TORDENSKIOLD-SARKOFAG

af

B. v. Munthe af Morgenstjerne

I sidste nummer af Marinehistorisk Tidsskrift har pastor Børge Ørsted givet en redegørelse for alle viceadmiral Peter Tordenskiold's genvordigheder siden hans bratte død i 1720, indtil han næsten et århundrede senere blev stedet til endelig hvile i sin smukke marmorsarkofag i Holmens Kirkes kapel.

Det kan måske i denne forbindelse have læsernes interesse at gøre opmærksom på, at Orlogsmuseet i 1966 fra den daværende Søværnskommando har modtaget en fornem og detaljeret udført model af en sarkofag til admiralen, en model der ikke er identisk hverken med det endelige mindesmærke eller med de af Ørsted omtalte udkast.

Betragter man Orlogsmuseets model, ser man, at selve sarkofagen i sin udformning er identisk med den eksisterende, men at den ikke som denne fremtræder hugget i marmor, men i naturfarvet træ, og at mindetavlen med sine svagt svajede sider har en anden kontur end det færdige arbejde. En ørn skuer ydermere ned fra modellens overkant, og mindetavlen er ikke prydet med et marmorrelief, men med et af søhelten malt portræt.

Pastor Ørsted beretter, at projektet i 1817 på initiativ af kontre-admiral Hans Lindholm blev sat i gang med et forslag til Frederik den VI om at erstatte Tordenskiolds simple fyrretræskiste med en af "Sjællandsk Eeg" og ydermere bag kisten at lade opsætte en navnetavle med indskrift. Dette arbejde blev overladt til Holmens ekvipagemester, kommandør C. A. Rothe, og til stadsbygmester, professor Peder Malling, der skulle stå for værkets kunstneriske udførelse, og en måned senere afleverede de to herrer ikke alene som ønsket prisen på det Lindholm'ske projekt, men fremkom ifølge forfatteren også med et helt på eget initiativ udarbejdet projekt til et fornemmere gravmæle.

I sit værk "Bremerholms Kirke og Holmens Menighed" omtaler dr. Louis Bobé to modeller, der ledsagede Mallings og C. A. Rothe's overslag, som af Admiralitetet blev fremsendt til kongens approbation. Sammenholder man disse modeller med de af Ørsted omtalte

to projekter, må man med rimelighed kunne formode, at Orlogsmuseets model repræsenterer Lindholms mere beskedne forslag, som af Monarken blev vraget til fordel for Mallings og Rothes mere fuldendte gravmæle. Modellen til dette kendes ikke - den er formentlig gået tabt, men glæden over det smukke klassiske værk, der i dag pryder Holmens Kirkes kapel, kan vel til fulde erstatte dette tab.

Børge Ørsted henleder i øvrigt i sin artikel opmærksomheden på den endelige sarkofags fejlagtige oplysninger om Tordenskiolds fødselsår og dødsdag, idet admiralen ikke som på sarkofagen angivet er født i 1691, men i 1690, og ikke heller er død den 20. men den 12. november 1720. For at fuldstændiggøre datidens forvirring om disse data kan nævnes, at Orlogsmuseets model ikke som sarkofagen udmærker sig ved to fejltagelser, men blot ved een: fødselsåret er forkert, dødsdagen er korrekt. Men dette fik værkets skaber, billedhuggeren Dajon, desværre ikke med, da han så smukt løste sin opgave.

B. MUNTHE AF MORGENSTIERNE

MARINEHISTORISK SELSKABS SKRIFTER

	I	II
1. Barfod: Slaget i Køge Bugt 1677 (1952)	6,00	110
2. Steensen: Vore Torpedobåde gennem 75 Aar (1953)	9,50	45
3. Georg Nørregård: Fregatten FALSTER ved Marokko 1753 (1956)	6,00	230
4. Gunnar Olsen m.fl.: De danske stræder og Øresundstolden (1958)	9,50	320
5. Steensen: Vore Undervandsbåde gennem 50 År 1909-59 (1960)	18,00	400
6. Steensen: Orlogsmuseet (1961)	6,00	1250
7. Barfod: Orlogslåden på Niels Juels tid 1648-99 (1963)	18,00	330
8. Honnens de Lichtenberg: Larssen fra 64 (1964)	15,00	120
9. Steensen: Fregatten JYLLAND, 2. opl. (1965)	-	0
10. Steensen: Vore Panserskibe 1863-1943 (1968)	48,00	890

Kolonne I er bogladeprisen. Medlemmer af Marinehistorisk Selskab kan købe skrifterne for 2/3 af bogladeprisen. Kolonne II er det antal, der er tilbage pr. 1.3.1971. Strubes Boghandel, Dag Hammer-skjöld's Alle 42, der har selskabets bøger i kommission ligger stadig inde med nogle få indbundne eksemplarer af skrift nr. 10 til 66 kr. Med undtagelse af 2/1968 og 4/1970 kan alle ældre numre af Marinehistorisk Tidsskrift leveres til 4 kr. pr. stk.

ORDET FRIT

Fra revisor I. C. Lundsgaard, Roskilde, der er medlem af Marinehistorisk Selskab har vi modtaget nedenstående.

"Copenhagen" den 2. April, 1801

Redaktør Hans Christian Bjergs artikel i Marinehistorisk Tidsskrift no 3, 1970, giver mig anledning til at anmode om følgende bemærknings optagelse i Tidsskriftet.

Hvis historieskrivning tilsigter at gengive, saa objektivt som det er menneskeligt muligt, en periode eller en begivenhed, maa den skrivende historiker eliminere enhver følelse og sympati fra sin bevidsthed og alene holde sig til de originale (og samtidige) kilde-oplysninger. -

Inden skribenten sætter pennen til papiret, maa han afkontrollere disse kilder indbyrdes. - Viser denne "krydsrevision" sig at stemme, d. v. s. passer oplysninger fra den ene side med de den anden side meddeler, maa sagen anses for at være klarlagt. - Er der ikke overensstemmelse, maa historikeren selv ud fra sin kunnen og viden konkludere, og fremlægge sit resultat for læseren aabent og klart med begrundelserne for sine resultater. - Hvorpaa han maa tage den kritik, der kan rejses mod disse.

Dette er i hovedtrækkene de krav, der siden Leopold Ranke's tid for 150 aar tilbage har været haandhævet. -

Den iøjnefaldende divergens i opfattelsen af 2. April og dagens begivenheder, skyldes, saa vidt jeg kan se, at netop disse elementære krav i intet tilfælde er overholdt for de danske forfattere, der har beskæftiget sig med emnet. -

Redaktør Bjerg nævner i sin artikel C. F. Allen's artikel i "Dansk Folkekalender" fra 1842. Redaktøren omtaler ikke C. C. Zartmann's "Gjenlyd fra 1801" fra 1842, men omtaler marinehistorikeren J. C. Oldenburgs fra 1883. -

Naar man nu ved, at hovedværket til studier af Nelson først forelaa med "Despatshes og Letters" i 1846, og at hovedgrundlaget for studier over den Dansk/Norske marine først forelaa med H. G. Garde's bog fra 1852. - er det vel klart for enhver, at ingen af de fornævnte danske redegørelser kan være "historie" i anden forstand end samtidigens. - Naar jeg dertil mener at kunne paavise, at admi-

ral C. C. Zartmann end ikke har gennemgaaet den Nelsonbiografi, der fandtes paa sø-kadetakademiet, end sige Col. Hon. Williams Stewards "Narrative" over slaget, hvilket ville svare til at skrive historie om Valdemarerne uden at kontrollere med "Saxes Danmarks-historie", føjer jeg kun dette til for en ordens skyld. - Det afgørende er, at Zartmann's vurdering af begivenhederne indtil i dag, almindeligvis anses for den rette. Fejl han har begaaet gaar igen, i enkelte tilfælde suppleret med Gardes. Det er efter min mening ikke "historien der gentager sig", det er "historikerne der gentager hinanden". -

I 1883-redegørelsen oplyser Generalstaben, at der ikke endnu foreligger et saadant materiale, at man kan skrive historie om 1801. (Saa vidt J. C. Oldenburgs redegørelse fra samme aar). -

Redaktør Bjerg konkluderer: "Efter undertegnedes mening vil man hverken kunne kalde "Slaget på Rheden" en militær triumf for Nelson, eller et blodigt nederlag for englænderne". - Dette staar i skærende disharmoni med vel nok den største (neutrale) sø-militære Nelson-kender, admiral A. T. Mahan, U. S. Navy, han skrev: "Copenhagen was Nelson's masterpiece".

Til belysning af den "historieskrivning", der har været præstet i enquten i Berlingske Tidende i August 1970, skal jeg tillade mig at fastholde to indlæg, - der begge forekommer mig "uforstaaelige".

Admiral E. J. Saabye nævner i sit indlæg (B. M. 23/8) følgende:

"At Nelson skulle have planlagt at "storme Trekroner" forbavser mig, da han ved flere lejligheder havde indprentet sine officerer "sine dyrekøbte erfaringer baseret på læresætningen: "Any sailor who attacks a fort is a fool".

Jeg vil rette det spørgsmaal til admiralen, naar og hvor havde Nelson, i 1801 eller før, høstet "dyrekøbte erfaringer" efter kamp mellem skib og fort? Og jeg beder admiralen oplyse ikke for mig, men for læserne, hvor og naar har Nelson udtalt den tese som citeres ovenfor.

Admiral Saabye's anbringende virker komplet meningsløst, naar man ved, at Col. William Steward, chefen for landgangsstyrkerne, i sit "Narrative" over 2/4 meddeler: "The land-forces and a body of 500 seamen were to have been united under the command of Captain

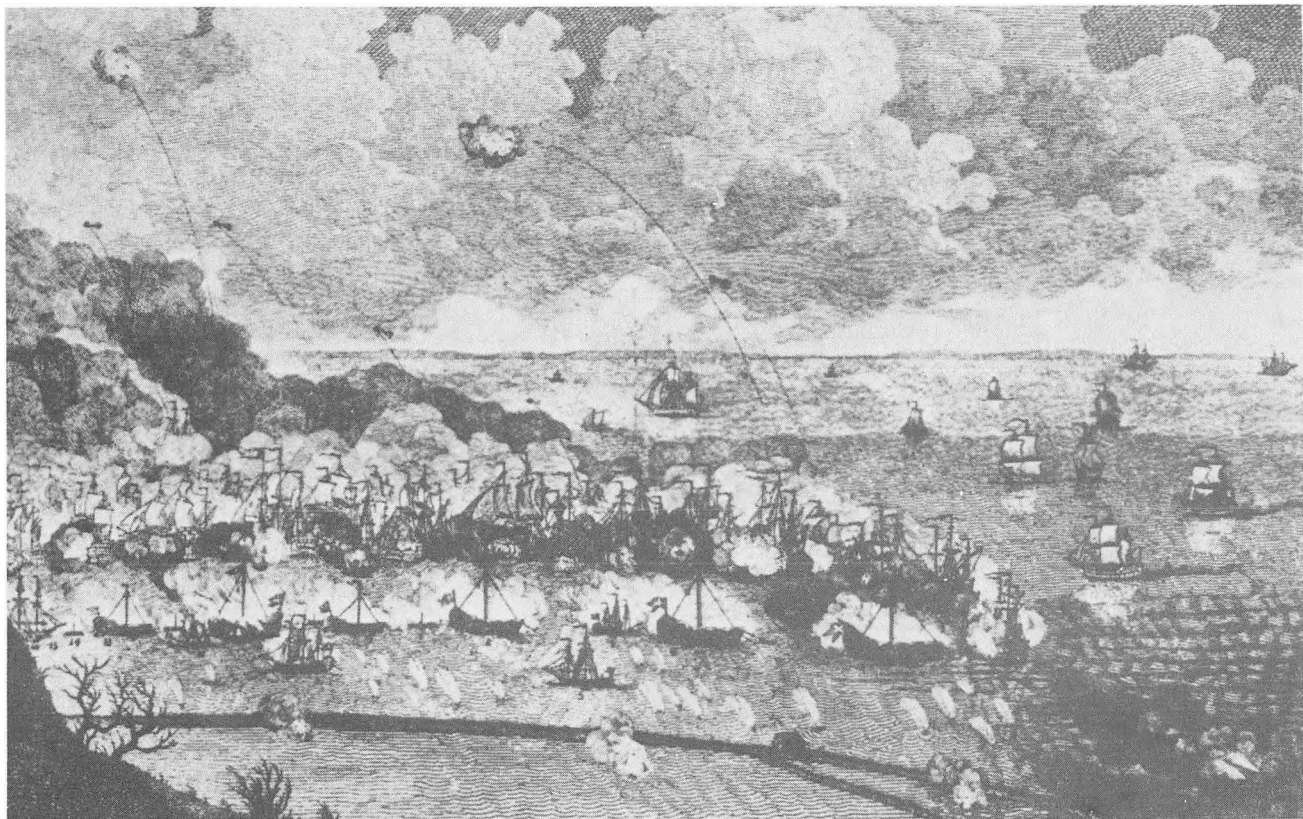
Fremantle and the Honourable Colonel Steward, and as soon as the fire of the Crown Battery should be silenced, they were to storm and destroy it" (D. & L. bind IV side 304). - Her foreligger ikke nogen advarsel fra Nelsons side til hans officerer, tværtimod. Nelson opfylder med denne disposition en tese, der af Lord Fisher tillægges ham, den er ganske interessant, fordi den oplyser det stik modsatte af den af admiral Saabye gengivne: "But for sailors to go on shore and attack forts, which Nelson said, no sailor but a lunatic would do, without those on shore of the military persuasion to keep what he has stormed, is not only silly but it is murder and it's criminal" (Fisher: Memoires, side 51). -

Landsretssagfører Knud Bentzen skriver i sit indlæg (dette tidskrifts no. 3 side 57 f.n.): "Da Nelson afsendte sit berømte brev til "Englændernes brødre, de danske" vidste han, at bombardement af København var u-udførligt. - Ellers var det brev ikke blevet skrevet, men aktionen ført til bunds".

Disse faa linier indeholder to urigtigheder. - Nelsons brev var stilet til "Englændernes brødre, de danske", men konvolutten, hvori det laa, var adresseret til The Crown Prince of Denmark (D. & L. bind IV side 310). Brevet blev altså afsendt til Kronprinsen, der var rette modtager, og ingen anden kunne med nogen legal ret modtage det, bryde det og læse det. - Overbringeren af brevet Sir Frederich Thesiger oplyser iøvrigt det samme i sine memoirer, der har foreligget trykt siden 1806. -

Bombardement af København var u-udførligt, da brevet blev skrevet kl. 14, paastaar advokaten.

København havde paa det tidspunkt været under bombardement fra kl. 11.45. - Nelson meddeler dette i sin rapport, oberst Steward i sin "Narrative", logbøgerne for bombefartøjerne "Explosion", "Volcano", "Discovery" og "Terror" oplyser dette (de findes under Admiralty-Records series 51 volume 1385, 1353, 1352 og 1339 i Somerset House, The Strand, London W. C.). Extracter er iøvrigt i min besiddelse og staar til disposition for interesserede, om det maatte ønskes. - Jeg skal yderligere henvise til artikel i Tidsskrift for Søvæsen 1950 af Lt. Colonel M. E. S. Laws, R. A. med kommentar i samme aargang af daværende kommandør-kaptajn E. J. Saabye. - "Journal for Militaire" aargang 1801 bekræfter paa side 10/11, at bombardement fandt sted, ligeledes chefen for det kgl. artilleri

Slaget paa Niidenhuus. Skibet, d. 9. April. 1801.

E. G. Mechlenburg, der i sin rapport til Kronprinsen af 25/6/1801 bl. a. skriver: "Efter Standsning vedblev man ogsaa uden videre Modsigelse, da Fjendens Bomber begyndte i Mængde at nedslaa saavel paa Lynetten som tæt omkring samme og bag ved paa Holmen, hvorved ogsaa Kanonerne paa den bedækte Vej begyndte at chargere". - Premierløjtnant af artilleriet A. Haffner oplyser det samme i sine erindringer. -

For at der ikke skal herske nogen tvivl, skal jeg yderligere henviser til "Fra Hoffet og Byen" (Riist og Clausen bind III: Breve til Johan Bülow til Sanderumgaard. Udateret brev).

"Kronprindsen vilde været paa "Quintus", da Canonaden begyndte. Men da han kom paa Holmen, faldt en Bombe ned strax for ved ham, til Lykke krepere den i et Huus uden at gøre Skade. - Man forsøgte at overtale ham til at gaa til Kastellet, hvilket han gjorde, efter at Capitaine Bülow havde tilbuden sig at blive for at udføre Prindsens Ordre". - Kronprindsen, den Højstbefalende over Kjøbenhavns Forsvar var altsaa udbombet af sit kvarter paa "Quintus". -

"Syn for sagn" får man i medfølgende stik af kobberstikkeren Lahde. - Han tog skitser under kampen og udbød sit billede i subscription: "for at de, der ikke var tilstede kunne faa et indtryk af begivenhederne". - Kunstnerens anstrængelser synes at have baaret liden frugt. -

Jeg ønsker, som min mening at tilføje, at historikerne ikke har nogen aarsag til at føle "ruelse" over deres uvidenhed paa bombardements-omraadet, thi defensionens chef, kommandør Olfert Fischer, kan næppe heller have vidst noget derom end ikke den 28/11/1802, mere end 18 maaneder efter kampen, for i sit brev til Kronprindsen af denne dato skriver han:

"Den Fjende, der havde udstaaet en Bataille, som den af 2den April, der havde ødelagt den danske Defensionslinie sønder fra til Tre kroners Batteri, og derefter forlangte Vaabenstilstand - den skulle af blot Overmod, uden Nytte, forny en Bataille for om muligt at tilintetgøre Batteriet, et Værk, som paa ingen Maade kunne lægge Hindringer i Vejen for hans egentlige Hensigt, at bombardere Byen".

Fischer kan intet have vidst om bombardementet, ikke hans fejl, han havde været fuldt optaget af andet, men han havde bestemt ikke "Overblikket". Kronprinsen, der selv var blevet udbombet af sit kvarter, var bekendt dermed, Regenten, den Højstbefalende, maa have besiddet rette "Overblik".

Roskilde, den 14. Februar, 1971

Kongebakken 36.

I. C. LUNDSGAARD.

Bemærkninger. Der skal ikke her knyttes mange kommentarer til revisor Lundsgaards indlæg, der utvivlsomt indeholder flere interessante ting til "bombardements-problematikken" i forbindelse med den 2. april 1801, men det indeholder i og for sig intet nyt om det, der var debattens udgangspunkt - såvel i Berlingske Tidende som i mine ledsagende kommentarer i MHT - nemlig om hvorvidt slaget var en dansk eller en engelsk sejr. Lundsgaard henviser ovenfor til udtalelser af Mahan, men disse kan vel kun opfattes som en ur-dering af slaget. Glemmes må det heller ikke, at Mahan skrev sin redegørelse for slaget på grundlag af engelsk kildemateriale. Jeg mener fortsat, at det vil være umuligt klart at tilkende nogen af parterne sejrens pris.

H. C. BJERG

!!!! HAR DE HUSKET AT BETALE DERES KONTINGENT !!!!!

PETER TORDENSKIOLD

Nedenstående bringes resten af Tordenskiold-forskeren, kommandør Olav Bergersens artikel i Norsk Biografisk Leksikon om Tordenskiold (jfr. MHT 4/1970 p.69). Desværre var der sket en fejl ved omrydningen af de sidste sider i afsnittet, der bragtes i det foregående nummer af tidsskriftet. Derfor bringes siderne 79 og 80 her rigtigt ombrudt. Den bebudede kommentar fra redaktionens side til artiklen vil først fremkomme i næste nummer.

Men T. lot sig ikke stanse i sine strategiske planer på Bohuslänskysten. Som støtte for Karl XII's utbygning av en beskyttet tilførselslinje langs kysten var sterke befestninger i Strömstad et viktig ledd. Kunde han her få en godt beskyttet havn, vilde farten mellom Göteborg og hans hær ved Fredriksten være langt på vei til å svare til hensikten. Naturlig nok så T. det som sin oppgave å slå ut Strömstad som befestet havn, før arbeidet var kommet så langt at et sjøverts angrep var utelukket. Altså gikk han til angrep på befestningene i Strömstad 18-19/7 1717.

I historisk belysning er der ingen tvil om at han også her var inne på den rette vei i strategisk henseende. Men angrep på faste batterier fra sjøsiden er nu engang erfaringsmessig en problematisk affære. Og det tør sikkert sies at T. - som det heles leder - begikk en uforsiktighet ved selv å føre frem det isolerte stormangrep på det store batteri Carolus på Laholmen. Følgen var at han blev hårdt såret, og da ingen av de deltagende offiserer kunne overta ledelsen, måtte han gi ordre til tilbaketrekning.

Selve det strategiske utgangspunkt og det taktiske opplegg for angrepet var det fra militært synspunkt intet å si på; men tilbaketrekningen var et faktum; og nu hadde altså Gabel fritt slag. T. blev avløst som chef for Nordsjøeskadren av schoutbynacht Rosenpalm, som snart efter blev utnevnt til viceadmiral, og som straks ophevet enhver sjømilitær offensiv på Bohuslänskysten, med den åpenbare ulukke til følge, at svenskene uhindret fikk føre sin forsyningslinje frem til Fredriksten, som dermed i 1718 atter stod for fall, da døden innhentet Karl XII og reddet hvad ingen Rosenpalm hadde kunnet.

Det interessanteste ved angrepet på Strömstad er imidlertid det efterspill som T. s offensiv satte i gang på det indre plan. Som utgangspunkt for det som nu var under utvikling, må understrekes, at kongen i skrivelse til T. av 29/7 1717 uttaler, at han godkjenner den av T. hidinntil førte konduite - altså hans offensiv både ved Göteborg og ved Strömstad. Men i samme brev fremkommer også en annen opfatning på dette område, og det kan vel neppe være tvil om at det atter igjen er Gabel - kongens øverste militære rådgiver - som, i likhet med hvad han gjorde efter Göteborg, har lansert sin uholdbare strategi med skib contra matroser som utgangspunkt. Forholdet var det, at schoutbynacht Rosenpalm skulde føre en konvoj med forsterkninger op til den norske hær, og denne situasjon får Gabel snedigt utnyttet derhen, at Rosenpalm i Norge også skulde forsøke å få bragt økonomien i det lokale norske sjøforsvar i orden og dermed avlaste T. for et intendanturarbeide som han stadig hadde beklaget sig over. I det samme brevet 29/7 1717 heter det derfor, at Rosenpalm i Norge skal konferere med general Wedel i sakens anledning, og det skal overlates til Wedel å avgjøre om Rosenpalm med sitt flaggskib bli deroppe. I så tilfelle vilde han jo bli eldste sjøofficer i Norge, og T. altså bli underlagt hans kommando.

I og for sig er det naturligvis uholdbart, at Wedel som hærens øverstkommanderende skal få avgjørelsen i sjømilitære kommandoforhold. T. var jo ikke underlagt Wedel, han lå direkte under Admiralitetet, og det er selvsagt dette som avgir innstilling i sjømilitære kommandosaker. Men Admiralitetet var i det hele tatt ikke blitt tilspurt i denne sak. I stedet for å henvise spørsmålet til Admiralitetet, fulgte Wedel vinket, idet han gikk ut fra at T. fortsatt skulde lede de sjømilitære operasjoner på Bohuslänskysten.

22/8 1717 ankom Rosenpalm til Norge. T. hadde da alt 5/8 i et bittert brev til kongen levert et grundig forsvar for sin adferd ved Strömstad, og bedt inntrengende om at kommandoforholdet ikke må bli endret, men hvis kongen ikke kan opfylle denne bønn, at han iallfall må forflyttes annetsteds hen, så han forskånes for å stå som underordnet i en flåte hvor han selv har vært chef. Dette siste blir innvilget, men det trekker lenge ut; først 9/11 får han sin avløsning. Så vil han ned til Danmark; han avslår tilbud om å reise med en fregatt, og forlater Norge 6/12 på en liten hukkert med 4 små kanoner og 19 mann ombord. Det blev en eventyrlig ferd. På høiden av Varberg kom hukkerten neste dag i kamp med en svensk fregatt på 16 kanoner og med 60 manns besetning - og jaget den på flukt. Nogen timer efter grunnstøtte hukkerten ved Kullen, og det var med nød og neppe T. greide å komme over til Sjælland med en lekk jolle. I Kjøbenhavn blev han 10/12 beordret til chef på linjeskipet "Ebenezer", tilhørende Østersjøflåten under Raben.

Forgjeves forsøker T. nu å få sitt forhold ved Strömstad rettslig belyst. 2 å 3 ganger ber han om at det må bli nedsatt en krigsrett for å dømme i saken. Han forlanger ingen nåde eller medlidhet om han av denne skulde bli dømt skyldig. Det han mener å ha rett til å forlange, er at den høieste sakkyndige sjømilitære rett, Admiralitetet som domstol, får det avgjørende ord.

Men det var jo nettop dette Gabel var redd for. Han hadde selv lagt sig ut med Admiralitetet ved å redusere dets innflytelse; men Admiralitetet som domstol kunde han ikke komme til livs, og så gjaldt det å sperre T. adgangen til det. Da derfor T. var kommet sig ned til Kjøbenhavn, var adgangen for ham til slottet blitt sperret. Men det skulde mere til for å stanse en mann som hadde banet sig vei inn Dynekilen. Da derfor kongen holdt sin vanlige kur - hvor hvem som helst av hans undersåtter kunde søke ham -, fulgte T. med i flokken og slapp frem til kongen. Hele januar og februar 1718 gikk likevel uten at noget blev foretatt. 28/2 1718 sendte T. kongen en lengere forestilling, hvor han slutter med å be om at saken må få en avgjørelse, slik at han med nidkjærhet kan gjøre sin plikt på det forestående tokt til Østersjøen.

Og endelig 14/3 beordrer kongen Admiralitetet til å foreta en inngående undersøkelse av det strategiske grunnlag for angrepet på Strömstad, av den autorisasjon T. hadde til å foreta det og endelig av den taktiske planlegning og gjennomførelse av angrepet. Efter disse undersøkelser skulde så Admiralitetet avgi sin uttalelse om hvorvidt der forelå grunnlag for en krigsrett.

T. fikk så ordre om å fremlegge sitt forsvarsskrift, noget han efterkom i et overordentlig interessant, sjømilitært vel underbygget dokument, dateret 29/3 1718. Han var nu nådd frem dit han vilde, og han har neppe vært i tvil om utfallet, når først det sakkyndige Admiralitet hadde fått saken til behandling. Det er da heller ingen grunn til å tro at han i denne tid har gått rundt som et hengehode, til spott og spe for alle og enhver. Det motsatte synes å være tilfellet; for i denne tid har han som det synes levet som en grand seigneur. Revisjonsprotokollen viser i alle fall at han for dette år er ilagt luksusskatt for to tjenere, kusk, karosse og hester.

Og så, 13/4 1718, forelå Admiralitetets kjennelse (inntatt i "Tordenskiolds Brev" som bilag til brev nr. 688, side 640). Punkt for punkt gir Admiralitetet enstemmig T. sin betingelsesløse tilslutning og konkluderer med å si "at hand snarere kunne forvoldt sig Tiltale og Ansvar, om hand havde underladt Attaqven". Og noget grunnlag for krigsrett foreligger således ikke, sier Admiralitetet.

En mere strålende hyldest til T. s strategiske klarsyn, til hans målbevisste taktiske disposisjoner, til hans redelighet og konduite, hvor det gjelder Kongens og fedrelandets høieste interesser, kan neppe tenkes. Og det må atter igjen ha vært et hårdt slag for Gabel således på ny å få Admiralitetets, som det presumptivt mest sakkynndiges, vurdering på det strategiske område så helt og fullt imot sig. At denne manns forhold til T. derigjennem ikke blev bedre, er en given sak. Vi skal få se forstemmende utslag av det.

Vi kan ikke forlate begivenheterne i 1717 uten å si nogen ord om forholdet mellom T. og Vosbein. Denne hadde ved sin opptreden før angrepet på Göteborgs havn ødelagt muligheten for planens gjen-nemførelse. For en slik opptreden foreskriver sjøkrigsartikkelens §§ 113 og 123 dødsstraff. Vosbein hadde også tidligere optrådt insubordinært overfor T. og pådradd sig Admiralitetets skarpe påtale herfor. Han blev nu av T. sendt ned til Kjøbenhavn for å stå til rette for sin opptreden. Vosbein forstod da at det stod om livet, og han krøp derfor til korset og bad T. om hjelp i sin bitre nød. T. etterkom anmodningen og skrev til kongen med henstilling om å frafalle tiltale. Rent ugenstlig sett er denne T. s inngripen ikke militært forsvarlig; men menneskelig sett løfter den ham uendelig høit og over hans motstandere, så store ting som var gått tapt got ham gjennom Vosbeins utrolige opptreden. At ikke myndighetene forfulgte en så graverende forgåelse ad rettslig vei, er selvfølgelig helt forkastelig. Spørsmålet om tiltale er ikke avhengig av rent personlige forhold officerene imellem. At Gabels innflytelse her har gjort sig gjeldende er utenfor tvil.

På det begivenhetsløse tokt i Østersjøen 1718 finner T. ingen tilfredsstillelse for sitt urolige sinn. "Gud ved hvor dette lif staar mig an, her ser ieg intet andet at udrette uden att æde og dricke vel saa lenge man har noget og under tiden komer tel att toste sig fuld."

Men likesom det var T. som hadde påvist det for svenskene strategisk svakeste punkt ved opmarsjen til angrepet på Norge, således blev det også han som påviste det strategisk uholdbare i den danske flåteledelses disposisjoner i Østersjøen. Som det nu var, ansåes Mikkelsdag som grensen for orlogsskibets ferden i Østersjøen, som på den måte blev liggende uten observasjon en stor del av året. T. s projekt, datert 30/10 1718, gikk ut på å legge en observasjonseskadre i den øst for Bornholm liggende, sterkt befestede og med god havn utstyrte Christiansø. Denne styrke skulde altså ligge der hele vinteren, og det var spesielt den svenske orlogshavn Karlskrona som skulde holdes under kontroll. Hovedflåten i Kjøbenhavn kunde derved ligge trygg i sitt leie.

Fra dansk hold blev dette utlagt som en måte å stikke sig frem på igjen; men Frederik IV fikk høre om projektet, og det skal ha ført til en uttalelse fra ham om at det dog ellers ikke fantes nogen som gad gjøre noget. Følgen blev i alle fall at projektet blev godtatt og T. 5/11 1718 utnevnt til kommanderende sjøofficer i Østersjøen.

Imidlertid hadde begivenheterne oppe i Norge gått sin bedrøvelige gang. På grunn av T. s fratreden var hele Bohuslänskysten blitt liggende åpen for svenske transporter og i november 1718 stod Fred-

riksten atter for fall. Så måtte der sendes forsterkninger til den norske hær, og så var det igjen T. der måtte gripes til, når det gjaldt å føre disse forsterkninger op til hans fedreland. Han kom til Norge (Tjørmø) med troppetransporten 17/12. To dager etter fikk han i Moss høre rykter om Karl XII's død, som var inntruffet 11/12, og de svenske troppers tilbagetrekning fra Fredriksten. T. var straks klar over betydningen av at denne overordentlig viktige nyhet hurtigst mulig blev formidlet til Kjøbenhavn, men tok sig tid til å få ryktet sikkert bekreftet, bl. a. av vicesattholderen i Kristiania; så seilte han avsted 24/12, forserte seil og var 26/12 i Kjøbenhavn, hvor han straks gav kongen beskjed. Som en anerkjennelse for hans raske og sikre melding om en så viktig sak utnevnte kongen ham på stedet til schoutbynacht, en grad som svarer til kontreadmiral av idag, og som gjorde ham til medlem av Admiralitetet.

Da så begivenhetene i 1719 hadde utviklet sig derhen at Bohuslänskysten atter kom i forgrunnen som operasjonsområde, ja så var det fremdeles likesom ikke nogen annen enn T. som kunde komme på tale som chef for den eskadre som blev sendt op for å blokere Göteborg, en disponering som efterhvert utviklet sig til et viktig led i planen om gjenerobring av Bohuslän. Altså atter igjen en tjeneste til fordel for hans fedrelands interesser. Hans ordre gikk imidlertid ut på at han intet måtte foreta sig før viceadmiral Rosenpalm - der som kommanderende admiral i Nordsjøen skulde ha overkommandoen også ved Göteborg - kom dit ned, da de to herrer sammen skulde fastlegge den strategiske situasjon, hvorpå T. skulde fratre og dra ned til sin post i Østersjøen.

Men Rosenpalm kom aldri avsted fra Norge. Vinden var ham alltid imot; men der er også forhold tilstede av annen art som kan ha holdt ham tilbake. Da det tidligere hadde vært tale om hvem han skulde ha som sin underordnede ved Göteborg, hadde Rosenpalm skrevet til Gabel og bedt om å få en bestemt angitt mann, "thi mon frere veed selv, hvad chagrin jeg med Tordenskiold vilde få, ifald han kom"

Måned etter måned gikk på denne måten, og T. s styrke var efter hvert vokset til 23 fartøier. Han forelegger - i brev 8/6 - kongen en plan om besettelse av Hisingen med norske tropper, en operasjon som han selv skal bane veien for. Kongen godtar planen; men T. får ordre om å avvente Rosenpalms ankomst - som uteblir. Imidlertid reiste kongen 21/6 personlig til Norge for derfra å lede det landmilitære angrep på Bohuslän.

Da slo T. til. Et angrep på Marstrands havn 21-23/7 førte til erobring eller senkning av den sjøgående svenske Göteborg-eskadre, som var forlagt dit, sammen med det nybyggede skjærgårdsmateriell. Umiddelbart derefter - 26/7 - bragte han også festningen Carlsten til overgivelse, og alt lå således vel tilrette for gjenerobringen av Bohuslän.

1/8 innledet T. et angrep på festningen Ny Elfsborg ved Göteborg, og hadde god utsikt til å erobre denne, da en kongelig befaling tvang ham til å forlate kamplassen 3/8 for å møte kong Frederik i det erobrede Marstrand. Da svenskene herunder uventet fikk forsterkninger, avbrøt T. s stedfortreder aksjonen mot Ny Elfsborg 4/8.

I Marstrand blev T. 16/8 for erobringen av Marstrand festning utnevnt av kongen til viceadmiral og tildelt Marstrandmedaljen i dobbelt størrelse i gull, samt kongens portrett omgitt av diamanter, til å bære rundt halsen i Elefantordenens lyseblå bånd. Den heder som lå i tildelingen av kongens diamantprydede portrett, blev i hele Fre-

derik IV's regjeringstid bare fire personer til del; men den spesielle honnør å bære det i Elefantordenens bånd var det bare T. som fikk.

Men den planlagte gjenerobring av Bohuslän blev oppgitt. Det har været lansert flere forklaringer til det. I et norsk innlegg ved Haag-domstolen 1933 heter det, at "under den Store Nordiske Krigs siste periode opga kong Frederik IV av Danmark og Norge den langt frem-skredne erobring av Bohuslän, for i steden å sikre sig den tyske del av hertugdømmet Slesvig ved freden i Frederiksborg 3. juli 1720". Det er ellers på det rene at Frederik IV nettop på denne tid hadde fått melding fra Hannover, hvor det foregikk fredsforhandlinger mellom Sverige og England, om at han ikke kunde regne med Englands støtte til en svensk avståelse av Bohuslän, fordi England fryktet for at en altfor stor svekkelse av Sverige kunde føre til større svenske innrømmelser overfor Russland enn man fant ønskelig. Og det var utvilsomt hensynet til England som gjorde at kong Frederik 3/8 1719 gav ordre til at T. s linjeskibe unntatt flaggskibet skulde forlate Gøteborg-avsnittet og seile til Østersjøen og forene sig med den engelske flåte der.

Men ennu fikk T. anledning til en lysende bedrift. 7-8/10 1719 foretok han sitt glansfulle raid inn i hokken i Gøteborg og brente op resten av den svenske flåte på vestkysten. Denne aksjon viser på en fyldestgjørende måte berettigelsen av hans angrep i 1717, samtidig som den gir ham full rett til med stolthet å hevde at han med dette angrep hadde fullendt ødeleggelsen av den svenske vestkystflåte, hvorav der nu bare var etpar små galeier tilbake. Det tør nok sies å være en berettiget stolthet; for det innebærer nettop tilgodeseen av den sjømilitære strategis fundamentale sats: ødeleggelsen av motstanderens sjøkrigsmateriell.

To ganger tidligere var Bohuslän blitt gjenerobret av nordmennene, men seirens frukter av danskene forspilt. Men for T. s vedkommende kan det i alle fall konstateres at han også i 1719 hadde gjort en stor innsats i sitt fedrelands tjeneste.

18/11 1719 trådte våbenstillstand med Sverige i kraft for Norges vedkommende. T. s krigsgjerning var slutt. Men med den samme iver og energi som hadde preget hans krigsinnsats, tok han nu fatt på fredens sysler. Han bosatte sig i Kjøbenhavn, og beskjeftiget sig med skibsrederi og utenlandsk handelsvirksomhet. Alt sist i september hadde han sendt et fullastet skib til Cadix, og i løpet av kort tid var han eier av en hel rekke skib og skibsparter, drev forretninger i stor stil med hjemførte varer på egne skib, og hadde en egen kommisjonær i Mandal, som skulde føre opsyn med hans forretninger i Norge og bl. a. drive hummereksport på England med egen hukkert.

T. var på denne tid en formuende mann. Han tjente på sin forretningsvirksomhet, og han hadde store tilgodehavender, bl. a. 36 000 riksdaler i prisepenger efter en beregning opsatt i 1720. Han hadde anledning til å føre stort hus, og han besluttet å gjøre det. Våren 1720 leiet han en standsmessig leilighet i Strandegade på Christianshavn, og møblerte den elegant med innbo som han for en stor del hadde kjøpt på auksjonen efter den i 1719 avdøde generaladmiral Gyldeuløve. Her gjennomførte han en storslagen selskapselighet, holdt bl. a. en glansfull fest for den engelske fredsambassadør Lord Carteret, da denne passerte Kjøbenhavn, en fest hvor han lot saluttkanoner utenfor vinduene øke talenes effekt.

Den unge admirals "epikureiske" livsførsel vakte på visse hold misstemning. Ikke bare blandt dem som ikke selv blev invitert til hans selskaper, men først og fremst innen pietistenes store og innflytelsesrike krets. På den annen side var T. gjenstand for begejstret

hyldest fra byens befolkning, ikke mindst fra den "gemene hop". Skuffet som folk var over det magre resultat av de lange krigsår, frydet man sig desto mere ved å minnes T. s heltebedrifter. Alt 1° 1720 kom det på trykk en pompøs nyttårshilsen, hvor T. pristest som sendt av Gud, og senere utover året kom det en sann flom av hyldestskrifter på prosa og vers. Verd å merke er også den begeistring for T. som den svenske minister i Kjøbenhavn, P. Adlerfelt, legger for dagen i en rapport 18/7 1720; han hadde da hatt en lang samtale med T. og funnet denne fullt villig til vennskap med Sverige, ja gjerne til felles kamp mot den farlige nabo i øst.

Blandt de betydelige personer T. kom i kontakt med, mens han bodde i Kjøbenhavn, var også hans 6 år eldre landsmann Ludvig Holberg. Det har vært antydnet at Holberg var skuffet over ikke å bli innbudt til T. s fest for Lord Carteret, eftersom han kjente denne personlig fra sin studietid i Oxford. Men det har i Holbergs skrifter ikke kunnet påvises tegn til nogen slik bitterhet, og som historiker yder Holberg T. full honnør. En annen fremskutt mann som T. kom i kontakt med i Kjøbenhavn, men som døde i 1719, var hans fjerne slektning (tremenning av hans mor) virkelig geheimråd Caspar Schøller, justitiarius i den dansk-norske høiesterett. Ved hans død blev T. som slektning opnevnt til legverge for enken; og hos henne var det han deponerte sine verdisaker da han høsten 1720 reiste fra Kjøbenhavn.

Ved siden av sine forretninger og sin luksuriøse selskapelighet hadde T. i denne tid også offisielle plikter å skjøtte. Han møtte i embeds medfør regelmæssig i Admiralitetet, og var her som vice-admiral en av de ledende, efterat generaladmiral Gyldenløve var død. Her i Admiralitetet kom han også i nær personlig berøring med sin antagonist gjennom flere år, oberkrigssekretær Gabel. Det foreligger intet om hvordan samarbeidet mellom disse to artet sig; men det er ikke urimelig å tenke sig at det her har foregått ting som forklarer Gabels ellers uforståelige behandling av T. s lik og eftermæle. -

Det hadde imidlertid lenge vært T. s ønske å foreta en utenlandsreise når krigen var slutt. Men først da det var sluttet endelig fred med Sverige i juli 1720, kunde han få den nødvendige permisjon. 24/9 møtte han siste gang i Admiralitetet, og 25/9 reiste han fra Kjøbenhavn. I midten av oktober kom han til Hamburg, hvor han på ny blev gjenstand for begeistret hyldest, både fra befolkningen og i fornemme selskaper. I begynnelsen av november drog han videre til byen Hannover, hvor han blev mottatt med honnør av den engelske konge Georg I (som også var kurfyrste av Hannover); det er oplyst at T. ønsket å høste erfaring i den britiske marine. Her i Hannover inntraff den episode som skulde bli foranledningen til hans tragiske død.

T. hadde fått høre at en ung bekjent av ham, Abraham Lehn, sønn av hans husvert i Kjøbenhavn, under et opphold i Hamburg tidligere samme høst var blitt narret til hasardspill, med tap av en større pengesum, i et hus hvortil han var blitt lokket ved forespeiling om at han skulde få se et natur-vidunder, en slange med 7 hoder. Denne severdighet var selvsagt ikke et dyr, men, som Linné senere konstaterte, et bundtmakerprodukt, 7 vesel-hoder limt sammen med slangeskinn, antagelig en avbildning av dragen i Johannes' Åpenbaring; den hadde vært opstillet i en kirke i Praha, og var blitt røvet derfra av den svenske feltmarskalk Königsmarck ved stoemen på Praha 1648. Slangen var siden gått i arv i Königsmarcks familie, og eiedes nu av oberst J. A. Staël von Holstein, som hadde vært gift med hans sønne-datters datter. Staël var av livlandsk adel (ikke svensk, som det of-

te har vært anført) og hadde sin oberst-tittel fra hollandsk krigstjeneste; han var en dreven spiller, og det var i hans hus i Hamburg det nevnte hasardspill hadde funnet sted.

I et selskap i Hannover 8/11, hvor også Staël var tilstede, og hvor det blev talt om de mange hasardspillere som drev sitt uvesen, berettet T. om sin unge vens opplevelse i Hamburg og gav uforbeholdent uttrykk for sin forakt for spillere som lokket unge mennesker til spillebordet ved hjelt av 7-hodede slanger, og derefter lurte dem. Staël presenterte sig som slangens eier, bestred ethvert lureri og krevet en forklaring. T. - som ikke kjente til forholdet - svarte at den omstendighet at Staël var slangens eier, ikke kunde forandre hans klander. Staël erklærte at bare en skurk kunde tale slik, og mente åpenbart derigjennem å opnå T.s utfordring. T. svarte at man ikke kunde diskutere saken her på stedet, og fulgte Staël ut i gården. Her forsøkte Staël å angripe ham bakfra med sin kårde. T. snudde sig raskt, grep kården, brøt den i to og kastet delene over havemuren. Da Staël så sprang på ham, pådrog han sig en herlig drakt pryl av T.

Da T. ikke vilde utfordre Staël, sendte denne selv en utfordring næste dag. T. avslo. Men i et selskap om kvelden blev han av hannoveranske officerer overtalt til å gå med på duell, og valgte da - naturligvis - pistoler. Også dette lot han sig overtale til å gi avkall på, og duellen skulde altså utkjempe på kårder. Da T. ikke hadde nogen kjente på stedet, godtok han som sekundant en hannoveransk oberstløytnant G.O. von Münchhausen (far til den beryktede "løgnerbaron" av samme navn), som hadde vært tilstede i selskapet. Staëls sekundant var den fransk-svenske eventyrer generaladjutant Sicre, som hadde vært tilstede ved Karl XII's død, og var mistenkt for å ha myrdet denne.

Duellen blev fastsatt til 12/11, og da kong Georg hadde bedt om at den ikke måtte foregå innenfor hans rike, blev den henlagt til sletten Sehlwiese straks utenfor byen Hannover, men i det Hildesheimske. Meget tyder på at Staël og Sicre direkte tok sikte på at duellen skulde koste T. livet, og at Münchhausen har bistått dem. Om morgenen den fastsatte dag kommer Münchhausen til T. og sier han har hørt at Staël om natten er reist til Hamburg, så det ikke blir nogen duell; men han råder ham av formelle hensyn til allikevel å møte frem. T.s kammertjener Christian Kold går ut fra at det skal brukes kårder, og ber (ifølge Kolds egen beretning) Münchhausen avvende duellen, fordi T. ikke har "patience" til å forsvare sig med kårde. Og da kammertjeneren spør T. om han ikke vil ha pistoler med, svarer T. selv nei. I begge tilfeller gjentar Münchhausen at det ikke blir noget av duellen, eftersom Staël er reist. Men da T. kommer til stedet, får han vite at Staël allikevel er der. T. står da overfor den - øiensynlig tilsiktede - situasjon, at han med sin galanterikårde må møte Staël med hans lange svenske karolin-värja. T. beklager da, ifølge Kolds beretning, at han ikke har tatt sine pistoler med sig. Forklaringen på dette er den, at all den stund det nu vilde dreie sig om en kamp på ulike våben, måtte man fornuftigvis falle tilbake på hans oprinnelige valg: pistoler. Men dette skjer ikke. Kold gjør et forsøk på å bøte på ulikheten, idet han tilbyr T. sin egen kårde, "en god defensjonskårde", men Münchhausen griper inn: Kolds kårde er "for svær" for T. Så blir duellen utkjempet på høist ulike våben, og i dens første minutt får T. Staëls tunge kårde tvers igjennem kroppen, og utånder i løpet av få minutter. Staël og Sicre rider straks derfra - og Münchhausen likeså, uten å bry sig om den døende, som det var hans plikt å sekundere.

Det var kammertjeneren Kold som tok sig av liket. Han søkte kontakt med den danske legasjonssekretær (hos kong Georg) von Jessen, og denne sørget for at liket blev obdusert, derefter balsamert og foreløbig anbragt i en furutres kiste, beregnet på å settes inn i en annen kiste - og hensatt i en landsbykirke nær duellstedet. Jessen opplyser at T. s venn, kaptein Ployart, har meddelt ham at Frederik IV har bestemt at T. s lik skal føres til Kjøbenhavn fra Lübeck på en fregatt, som nettop i et annet ærinde lå i Travemünde. Jessen får selv tross purringer ingen forholdsordre fra Kjøbenhavn; han prøver etter beste skjønn å ordne transporten til Lübeck, men støter på vanskeligheter, pass blir ikke gitt - og ute i desember får han til sin store forundring vite at Admiralitetet har forbudt å føre T. s lik hjem på et orlogsskib. Etter dette arrangerer Jessen en civil transport, er selv tilstede da kisten 6/12 blir ført ut fra kirken, og lar den kjøre til Lübeck under tilsyn av Kold. Fra Travemünde blev kisten på en leiet lastebåt bragt videre til Kjøbenhavn, hvor Admiralitetet etter endel dikkedarer gikk med på at den kunde bringes iland av under-officerer med en sjalupp, og derpå ved nattetid bringes fra tollboden til Holmens kirkes gravkjeller, dog uten likvogn og uten ethvert ceremonieell. Så blev da kisten en regntykk natt i januar 1721 nærmest listet ned i gravkjelleren, - og her blev den primitive kiste stående i næsten 100 år, til bunnen holdt på å falle ut. Litt forbedring blev foretatt i 1787; men først i 1819 blev kisten på kong Frederik VI's foranstaltning erstattet av en marmorsarkofag i kirkens kapell, med et portrettrelieff og en hedrende inskripsjon over, og på selve sarkofagen disse ord: "Dynekilens - Marstrand - Elfsborg".

Men nogen kristelig begravelse eller bisettelse har T. aldri fått. Når det i enkelte verker, bl. a. "Danmarks Adels Aarbog", hevdes at han blev bisatt i Holmens kirke, er det uriktig. I kirkeboken er antegnet, at viceadmiral T. s lik 3/1 1721 blev "nedset til forfløtning", - intet mere.

Hvem som har ansvaret for denne nedverdiggende behandling - som savner sidestykke i den dansk-norske flåtes historie -, har det vært spekulert adskillig over. Som enevoldskonge må vel Frederik IV ha det endelige ansvar, men som hans rådgiver i en såvidt delikat affære som dette, har den høit ansette personalhistoriker hoffjegermester C. E. A. Schøller utpekt oberkrigssekretær Gabel. Det synes som denne løsning har fått almindelig tilslutning hos meningsberetigede; og den ligger jo forsåvidt godt i linje med det som ovenfor er fremlagt om Gabels opptreden overfor T. helt siden Dynekilen. Som påskudd kunde han overfor den lett påvirkelige konge henvise til en bestemmelse i Christian V's Lov (6-8-4) om at ingen som omkommer i duell, kan begravnes i kirke eller på kirkegård. Men lovens forutsetning om at det i en slik æressak skulde felles dom, og at en adelsmann da måtte dømmes av adelsmenn, gjorde Gabel intet for å opfylle. Heller ikke kan det ses at det innen den danske adelsstand hevet sig en eneste røst til protest mot denne fryktelige rettergang uten lov og dom mot en standsfelle.

T. s eventyrlige liv blev alt i hans levetid omgitt av en rik legedannelse, og da C. P. Rothe 1747-50 utgav den første biografi over ham, kom det med i fremstillingen en rekke historier om helten, som det ikke fantes pålittelig kildegrunnlag for. Disse legendariske trekk gav eftertiden et bilde af T. s liv og personlighet, som var eenu mere farverikt enn virkeligheten. Og dette bilde er blitt stående helt til det 20. århundre. En systematisk gjennomgåelse av det rike autentiske kildestoff som virkelig finnes - journaler, brev osv.

- viser at flere av disse for almenheten kjente og kjære episoder overhodet ikke kan ha utspillet sig; det er simpelthen ikke kronologisk plass til dem. Episoden ved Torreskov i Skåne i mars 1714, da T. angivelig holdt på å bli fanget av svenske dragoner, men beridde sig ved et dristig sabelhugg under utropet: "Dengang ei", - beretningen om at han ved angrepet på Marstrand drev personlig spionasje i byens gater forkledd som fisker, - og endog den episode som ennå i våre dager har ordsprog-status under navnet "Tordenskjolds soldater", da han angivelig fikk innbilt en svensk officer i Marstrand at hans troppestykker var meget større enn de var, ved hjelp av u-stanselige rokeringsmanøvrer, så de samme soldater stadig viste sig i nye gater, - disse og mange andre trekk må henvises til legendens verden. Men det historisk påviselige som blir tilbake, utgjør eventyr nok.

Skjønnlitterært har T.s liv vært behandlet i et epos av Holger Drachmann og en bred historisk roman av Jacob B. Bull, hans død i en tragedie av Adam Oehlenschläger. Episoder som Dynekilen og Marstrand, med tilhørende legendetrek, har gitt emne til lettere teaterstykker av K.L. Rahbek, Hans Ørn Blom og Carit Etlar. Litterært høitstående er B.S. Ingemanns pompøse minnedikt. Men størst utbredelse og popularitet vandt G. Rodes folkelige vise: "Jeg vil syngne om en Helt".

Av samtidige malte portretter kan nevnes: et sjøkadettbilde, som antas malt av en hollandsk kunstner, i privat eie i Danmark; maleri av ukjent kunstner (antagelig Jacob Conningk) ca. 1715, i Norsk Folkemuseum; maleri av Conningk 1716 (Dynekilen i bakgrunnen), i Oslo Bymuseum; maleri av d.s. 1719 efter Marstrands erobring, i Vid.Selsk., Trondheim; to malerier av ukjente kunstnere, det ene antagelig 1719, på Frederiksborg museum i Kjøbenhavn; maleri av B. Denner 1719, på Frederiksborg; maleri av d.s. 1719 eller 20 på Akershus slott; maleri av ukjent 1719 eller 20 på Sjøkrigsskolen i Haakonsværn ved Bergen. Et maleri fra ca. 1716, som oprinnelig hang i familiegalleriet på Ringve, men blev bragt til Danmark av T.s yngre slektninger og forsvant der (det antokes ødelagt ved en slottsbrand), er nylig gjenfunnet i Danmark. Portrettrelieffet i Holmens kirke er utført af Dajon efter et av Denners malerier; posthum pastell efter Denner finnes i Vid.Selsk., Trondheim.

Statuer av T. finnes på Rådhusplassen (tidligere Tordenskjolds plass) i Oslo av Axel Ender, i Stavern av Gustav Vigeland, i Trondheim og Kjøbenhavn av Vilhelm Bissen d.y. og i Sjømilitære Samfund, Horten, av Anders Svor. En minnestøtte modellert av Wiedevelt blev reist i Jægerspris slottshave av arveprins Frederik i 1777. Minnesmerker med relieff av T., utført av Sigri Welhaven, finnes i Haakonsværn ved Bergen og i Langesund. Minnestener er reist ved Dynekilen og på dødsstedet ved Gleidingen.

OLAV BERGERSEN

Holmens Kirke har netop gennemgået en gennemgribende indvendig restaurering. I forbindelse med dette arbejde afdækkede man i korgangen denne ligsten over viceadmiral Peder Jensen Morsing (1623-78), der deltog som skibschef i slaget i Køge Bugt 1677 og blev begravet efter sin død i august 1678 i Holmens Kirke "med stoer Ceremoniel". Fot. Ankerkæden.